

Amsterdam, 22 januari 2009
Kenmerk: Momo 090123-03
Betreft: Commentaar op visie 'Een lust, geen last'

Aan de minister van OCW
prof. dr. R.H.A. Plasterk
Projectteam Momo, IPC 3200
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

Zeer geachte excellentie,

Met buitengewoon veel genoegen heeft de Federatie Welstand, de landelijke vereniging van welstands- en monumentencommissies, kennis genomen van uw conceptvisie op de toekomst van het monumentenstelsel.

In het voortraject hebben diverse vertegenwoordigers van leden van de Federatie Welstand in de werkgroepen een bijdrage mogen leveren aan de meningsvorming over de toekomst van de monumentenzorg. Wij hebben het zeer op prijs gesteld dat op deze open en interactieve manier met ons en anderen is gecommuniceerd en veel van onze inbreng hebben wij – zij het meestal indirect – in uw beleidsvisie teruggevonden. In deze reactie beperken wij ons daarom tot een commentaar op hoofdlijnen.

Belang van de burgerij

Met genoegen constateren wij dat u in uw beleidsvisie nadruk legt op het belang van burgers en eigenaren bij het vormgeven van de ambities in de monumentenzorg. In uw opsomming van 'belanghouders' missen wij echter, naast de eigenaren en de omwonenden in de directe omgeving van het monument, de partij die het collectieve belang van de burgerij behartigt (en dat soms strijdig kan zijn met het belang van een individuele burger), namelijk de lokale overheid. De gemeente is bij uitstek de partij die het algemeen belang van ruimtelijke kwaliteit en bescherming van erfgoed dient te verdedigen, indien particuliere ingrepen daarvoor een bedreiging vormen.

Integrale ruimtelijke kwaliteitszorg

Wij stellen vast dat een van de centrale thema's in de vernieuwing van de monumentenzorg de nieuwe relatie tot het beleidsveld van de ruimtelijke ordening betreft. Er is sprake van gebiedsgerichte monumentenzorg, waarbij in een vroeg stadium van de beleidsontwikkeling aansluiting wordt gezocht bij (ruimtelijke) beleidsdocumenten en bestemmingsplannen.

In de welstandszorg, die beschouwd kan worden als een 'zusje' van de monumentenzorg, is een vergelijkbare ontwikkeling reeds enkele jaren in gang gezet. In onze visie bestaat er een nauwe samenhang tussen de modernisering van de welstandszorg, die vijf jaar geleden met de Woningwet in gang is gezet, en de modernisering van de

monumentenzorg. Tal van welstandscommissies zijn getransformeerd naar 'adviescommissies ruimtelijke kwaliteit' waarin niet alleen het wettelijk gereguleerde welstandsadvies over een voltooide bouwaanvraag wordt gegeven, maar deze toets is uitgebreid met advisering over stedenbouwkundige plannen, bestemmingsplannen, beeldkwaliteitplannen, structuurvisies e.d. Veelal heeft ook integratie plaatsgevonden met de monumentencommissie.

Deze integrale advisering is in potentie een cruciaal instrument in de borging van ruimtelijke kwaliteit, maar toch willen wij enkele kanttekeningen plaatsen bij deze – op zichzelf zeer toe te juichen – tendens.

De monumentenzorg dient niet louter het belang van de ruimtelijke kwaliteit. In de monumentenzorg zijn ook cultuurhistorische belangen te verdedigen die zich niet in alle gevallen verdragen met de beste ruimtelijke kwaliteit. Soms dient in de afweging het cultuurhistorisch belang zwaarder te wegen dan dat van de ruimtelijke kwaliteit. Het stelsel van Monumentenzorg mag dat niet onmogelijk maken.

Taskforce omgevingskwaliteit

Er zijn vele spelers die belang hebben bij de ruimtelijke kwaliteit. Welstandscommissies, monumentenzorgers, landschapsbeheerders, stedenbouwkundigen en waterbeheerders zijn nog bepaald niet de enigen die een positie claimen 'aan de voorkant van het proces'. Het lijkt daar kluitjesvoetbal, waar node een trainer/coach gemist wordt. De vraag is of in deze onoverzichtelijke speltactiek het doel voldoende wordt verdedigd.

Wij zouden het toejuichen, indien de borging van ruimtelijke kwaliteit in het licht van deze ontwikkeling fundamenteel wordt doordacht en in kaart gebracht. Het ware aan te bevelen een *Taskforce borging omgevingskwaliteit* in het leven te roepen, bij voorkeur onder voorzitterschap van de Rijksbouwmeester, die enerzijds de beleidsterreinen ten aanzien van landschap, milieu, natuur, welstand, archeologie en monumentenzorg in relatie tot de beleidsdocumenten van de nWro analyseert (structuurvisie, beheers-, inpassings- en bestemmingsplan), en anderzijds voor ogen houdt dat het instrumentarium ook moet voorzien in de mogelijkheid om na toetsing aan de ambities een bouwplan van de hand te kunnen wijzen.

Het voorstel om monumentenzorg (en welstandsrichtlijnen) te koppelen aan het bestemmingsplan roept vragen van bestuursrechtelijke aard op. Richtlijnen voor welstand en monumentenzorg zijn beleidsregels: geen absolute normen, maar een juridisch voldoende basis als weigeringsgrond voor een bouwaanvraag. Het bestemmingsplan kent momenteel geen stelsel van beleidsregels en is in de kern gericht op rechtsbescherming, niet op beleidsmatige afweging.

De commissie-Dekker heeft geadviseerd de bestemmingsplannen globaler te maken, en het kabinet heeft daar instemmend op gereageerd. De consequentie van de voorstellen

voor monumentenzorg en welstand is echter dat de bestemmingsplannen juist kwalitatieve uitspraken tot op perceelniveau gaan bevatten.

Tegen deze achtergrond pleiten wij voor de instelling van een Taskforce die de kansen en consequenties van deze voorstellen beziet.

De wens om te komen tot een gebiedsgerichte monumentenzorg is mede ingegeven door de constatering dat in een objectgerichte monumentenzorg belangrijke monumenten niet beschermd kunnen worden die wel beschermenswaard zijn. Te denken valt aan de stedenbouwkundige structuur van naoorlogse wijken, aan de parken bij landgoederen en dergelijke. Deze constatering laat onverlet dat de traditionele, objectgerichte monumentenzorg van onverminderd belang is. Er kan dus geen sprake zijn van een verschuiving van objectgerichte naar gebiedsgerichte monumentenzorg: beide zijn nodig.

Noodzaak om te blijven toetsen

Wij kunnen u niet volgen in de stelling dat het gebruik van ruimtelijke-ordeningsprocessen, waarin kaders worden aangegeven, tot gevolg zou hebben dat er minder noodzaak is voor 'achteraf toetsen via aanwijzingen en vergunningen'. Wij menen juist dat een overheid, die vooraf in ruimtelijke processen en documenten expliciet en duidelijk haar ambities met betrekking tot de cultuurhistorische kwaliteit formuleert, de verantwoordelijkheid op zich laadt die ambitie ook zeker te stellen door te toetsen of initiatiefnemers zich wel aan die ambities houden.

Het heeft ons dan ook bijzonder verbaasd dat u op pagina 18 voorstelt om de wettelijke plicht te schrappen om per gemeente een monumentencommissie te benoemen. Het debat in de Eerste Kamer op 9 december j.l. heeft ons gerustgesteld: daar hebt u immers tot driemaal toe verzekerd dat de verplichting tot het hebben van een monumentencommissie níet zal worden geschrapt: die gedachte zou op een misverstand berusten. Wij willen ervoor waarschuwen in dit stadium geen oude schoenen weg te gooien voordat nieuwe zijn aangeschaft. Zonder onafhankelijk advies over de toelaatbaarheid van een bouwvraag, is het systeem van checks and balances niet meer in balans.

Kanttelingen bij onderdelen

pag. 4, onder pijler 1.

Terecht wordt het belang van het vroegtijdig inbrengen van cultuurhistorische waarden als wegingsfactor bij het opstellen van bestemmingplannen als gewichtig middel geduid. In de laatste zin van deze paragraaf, waar burgers hun waarden in dit proces kunnen inbrengen, wordt voorbijgegaan aan de constatering dat in de nieuwe systematiek van de

Wro evenzeer het Rijk en de provincies hun nationale en provinciale waarden moeten borgen. Ook in de verdere tekst van deze visie wordt aan deze rijks- en provinciale verplichting (waardstelling in een nationale, resp. provinciale structuurvisie) voorbijgegaan.

pag. 4, onder pijler 2.

Het is een loffelijk streven om de monumentenwetgeving op te vatten als ontwikkelkracht. Dat neemt niet weg dat het feit niet genegeerd kan en mag worden dat het cultuurhistorisch belang in een enkel geval ongewenste ontwikkelingen zal moeten kunnen blokkeren.

pag. 4, pijler 3

In het beheer van monumenten wordt naast de eigenaar de gemeente genoemd, 'omdat die de eigenaar het beste kan begeleiden'. De gemeente heeft daarnaast echter een eigenstandige verantwoordelijkheid in het beschermen van het cultureel erfgoed en het bevorderen van ruimtelijke kwaliteit waarin dat erfgoed een bepalende factor is: op de wijze waarop u het in uw voorwoord zo eminent verwoordt.

De laatste zin van deze 'pijler' onder de moderne monumentenzorg heeft ons verbaasd en verontrust. Uiteraard dient er zorgvuldig omgegaan te worden met overheidsmiddelen, het zou echter zo moeten zijn dat de principiële vraag over de omvang van het te beschermen erfgoed bepalend dient te zijn voor de budgettaire ruimte, en niet andersom. Overigens blijkt uit de tekst op pag. 9 dat investeren in monumenten geen financiële last is, maar zelfs netto opbrengst genereert. Zo bezien kan er eigenlijk nooit teveel geld aan monumentenzorg worden uitgegeven.

pag. 6, laatste alinea

Ten onrechte wordt het huidige stelsel van monumentenzorg beschreven als een bescherming van louter objecten. Ook thans worden structuren beschermd met het instrument van de beschermde gezichten. Indien het al juist is dat het huidige regime van objectbescherming tegen de grenzen van zijn mogelijkheden aanloopt (dat is niet overtuigend aangetoond), dan geldt dat zeker niet voor het systeem van structuurbescherming dat juist als uitgangspunt genomen wordt voor de gebiedsgerichte monumentenzorg.

pag. 10, eerste alinea, laatste zin

Kleine en middelgrote gemeenten hebben de afgelopen jaren op grote schaal en in toenemende mate ondersteuning gezocht voor hun monumententaak bij de provinciale organisaties voor welstand en monumenten. Voor het gros van deze gemeenten is deze ondersteuning van groter gewicht dan de steun die gezocht wordt bij de RACM of bij Steunpunten, in de gevallen waarin die niet samenvallen met de welstands- en

monumentenorganisaties. In alle gevallen kent deze laatste ondersteuning een veel grotere frequentie. Het is vanuit deze laatste constatering dat ook onze organisatie, de Federatie Welstand, zich intensief met erfgoed en monumentenzorg bezig houdt.

pag. 13, eerste alinea

Geconstateerd wordt dat een ingreep aan een monument beoordeeld wordt door experts, die daarvoor niet over richtlijnen beschikken. Dat is onjuist. Al in het onderzoek van de Erfgoedinspectie naar monumentencommissies uit november 2008 wordt geschreven dat er wel degelijk richtlijnen bestaan, al worden ze volgens de inspectie niet altijd gebruikt. Onlangs heeft de Federatie Welstand, in samenwerking met de regionale welstands- en monumentenorganisaties, speciaal voor dit doel het boekje 'Tien uitgangspunten voor de omgang met Monumenten' gepubliceerd, waarvan ik u bij deze met genoeg een exemplaar aanbied. Deze publicatie wordt op grote schaal door monumentencommissies gehanteerd als richtlijn voor de beoordeling van ingrepen aan monumenten.

pag 15, onder Hindermacht?

Er wordt beweerd dat het beschermen van cultuurhistorie maatschappelijk beschouwd wordt als een remmende factor, een hindermacht op het pad naar ontwikkeling. Met evenveel gezag kan het tegendeel beweerd worden, zoals ook in het onderhavige stuk gebeurt, namelijk het feit dat zorg voor de cultuurhistorie een breed gedragen onderwerp is dat de identiteit van onze samenleving versterkt en economisch lucratief is. De defensieve benadering van cultuurhistorie als hindermacht, die ook uit de titel van de visie spreekt ('geen last') is niet productief en sluit ook bepaald niet aan bij de beleving van een groot deel van de samenleving.

pag. 16, paragraaf 'Van object naar gebied'

Geconstateerd wordt dat dankzij de objectgerichte monumentenzorg de belangstelling voor cultuurhistorische waarden buiten deze '61.000 punten' te gering is. Ten eerste doet dat de gemeenten tekort die een omvangrijk bestand aan gemeentelijke monumenten beschermen. In de tweede plaats is het de vraag of deze constatering logischerwijs leidt tot de voorgestelde remedie, namelijk het door burgers waarborgen van cultuurhistorische waarden in het RO instrumentarium, en het afzien van een verdere aanwijzing door Rijk, provincies en gemeenten van beschermde stads- en dorpsgezichten.

In dit kader is de proactieve aanwijzing, die wordt voorgesteld, trouwens problematisch. Aanwijzing kan uitsluitend plaatsvinden als expliciete nationale en provinciale belangen, die verwoord dienen te zijn in structuurvisies, in het geding komen, wanneer een gemeente haar verantwoordelijkheid voor het verwerken daarvan niet oppakt.

pag. 18, eerste en derde bullet

Grote zorgen maken wij ons over vergunningvrije ingrepen aan monumenten. Ook kleine bouwingrepen (wijziging van roedeverdeling in vensters, bouw van een dakkapel, plaatsing van een prefab berging in de zichtlijn van een landgoed) kunnen voor de bescherming van het erfgoed funeste gevolgen hebben. Ook het systeem van een 'verklaring van geen bezwaar' is risicovol, wanneer die verklaring niet wordt afgegeven door een cultuurhistorisch onderlegd expert.

pag. 18, vierde bullet

De verplichte monumentencommissie vervalt dus niet, blijkens de toezeggingen van de minister in de Eerste Kamer. Tevens is daar besproken dat er in overleg met de VNG heldere richtlijnen worden ontwikkeld aan de kwalitatieve en kwantitatieve samenstelling, de transparante werkwijze en de onafhankelijkheid van de door de raad te benoemen adviescommissie.

pag. 18, zesde bullet

De veronderstelling dat burgers het behoud van cultuurhistorische waarden borgen via inspraakprocessen in de ruimtelijke beleidsvorming is naïef. Burgers worden gemobiliseerd wanneer er sprake is van een concrete bedreiging van erfgoed. Bovendien wordt in de praktijk het ruimtelijk beleid vaak pas ontwikkeld op het moment dat een reeds gerealiseerd of ontwikkeld plan gelegaliseerd dient te worden.

pag 21, eerste bullet

Voor het eerst verschijnt hier de term 'groene monumenten.' Het is niet duidelijk op welke monumenten (in een rijksregime aangewezen?) gedoeld wordt.

In de visie ontbreekt nog een beschouwing over de kracht waarmee monumentwaardige aspecten beschermd worden in de belangenafweging met andere aspecten. Wij willen een pleidooi houden voor een zekere mate van proportionaliteit bij de omgang met monumenten. Uit de omschrijving van de beweegredenen waarom een bepaald object of een bepaalde structuur beschermd wordt, dient te blijken hoe cruciaal het object of de structuur of onderdelen daarvan zijn voor ons culturele erfgoed. De consequentie kan zijn dat een beperkt aantal monumenten onaantastbaar behouden dient te worden, zelfs indien er omvangrijke (financiële) offers gebracht moeten worden om een passende functie voor het monument te vinden. Anders gezegd: behoud door ontwikkeling is een uitstekende strategie, mits de ontwikkeling het behoud van het monument niet in de weg staat.

Hoogachtend,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Ph.B.M. ten Cate', written in a cursive style.

Federatie Welstand,
Ph.B.M. ten Cate, directeur